

FINTEK LOYIHALARINING MOLIYA TIZIMIGA TA'SIRI: NAZARIY ASOSLAR VA AMALIY NATIJALAR

Igamberdiyeva Dilafruz Baxtiyor qizi

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada fintech loyihalarining moliya tizimiga ta'siri nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida fintech texnologiyalarining iqtisodiy mohiyati, ularning moliya tizimidagi o'rni hamda moliyaviy xizmatlar bozorining rivojlanishidagi ahamiyati o'rganilgan. Shuningdek, fintech loyihalarining bank xizmatlari samaradorligiga, moliyaviy inklyuziyaga hamda moliya tizimining raqobatbardoshligiga ta'siri tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: fintech, moliya tizimi, raqamli moliya, raqamli bank xizmatlari, moliyaviy inklyuziya, mobil to'lov tizimlari, raqamli transformatsiya, moliya bozori.

ABSTARCT. analyzes the impact of fintech projects on the financial system from both theoretical and practical perspectives. The study examines the economic essence of fintech technologies, their role in the financial system, and their importance in the development of financial service markets. In addition, the impact of fintech projects on banking service efficiency, financial inclusion, and the competitiveness of the financial system is investigated.

Keywords: fintech, financial system, digital finance, digital banking services, financial inclusion, mobile payment systems, digital transformation, financial market.

So'nggi yillarda moliya tizimining raqamli transformatsiyasi global iqtisodiyot rivojlanishining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Ayniqsa, fintech texnologiyalarining jadal rivojlanishi moliyaviy xizmatlar ko'rsatish usullarini tubdan o'zgartirmoqda. Raqamli texnologiyalar asosida yaratilgan moliyaviy platformalar, mobil to'lov tizimlari, blokcheyn va sun'iy intellektga asoslangan xizmatlar moliya sektorida yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu sababli fintech loyihalarining moliya tizimiga ta'sirini nazariy va amaliy jihatdan o'rganish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Global miqyosda fintech bozorining jadal rivojlanishi kuzatilmoqda. Xalqaro tadqiqotlarga ko‘ra, **2025-yilda global fintech bozorining hajmi 380–400 mlrd AQSH dollariga yaqinlashgan** bo‘lib, 2030-yilga borib ushbu ko‘rsatkich **1 trillion AQSH dollaridan oshishi** prognoz qilinmoqda. Shu bilan birga, dunyo bo‘yicha fintech xizmatlaridan foydalanuvchilar soni **2024-yilda 4 milliardga yaqinlashgan**. Bu esa moliya sektorida raqamli texnologiyalarning tobora keng joriy etilayotganligini ko‘rsatadi. Fintech texnologiyalarining keng qo‘llanilishi moliyaviy xizmatlarning tezkorligi, qulayligi va shaffofligini oshirib, moliya bozorlarining samaradorligini ta‘minlamoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham moliya tizimini raqamlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining **2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Farmoni** mamlakat iqtisodiyotini raqamlashtirish, jumladan moliya sektorida zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etishni nazarda tutadi. Ushbu strategiya doirasida moliya sektorida raqamli xizmatlarni kengaytirish, elektron to‘lov tizimlarini rivojlantirish va fintech startaplarini qo‘llab-quvvatlash muhim vazifalar sifatida belgilangan.

Fintek (Financial Technology) — bu moliyaviy xizmatlarni ko‘rsatishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishni anglatadi. Fintek loyihalari bank, sug‘urta, investitsiya, kreditlash, to‘lov tizimlari va boshqa moliyaviy xizmatlar sohasida innovatsion yechimlarni joriy etish orqali moliya tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. So‘nggi yillarda raqamli texnologiyalar rivojlanishi natijasida moliya tizimi sezilarli darajada o‘zgarib, an‘anaviy bank xizmatlari bilan bir qatorda raqamli moliyaviy xizmatlar ham keng tarqalmoqda.

Fintek loyihalari moliya tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Ular moliyaviy xizmatlarni tezkor, qulay va arzon shaklda taqdim etish imkonini beradi. Fintek kompaniyalari tomonidan yaratilgan mobil to‘lov tizimlari, onlayn kreditlash platformalari, raqamli hamyonlar, blokcheyn texnologiyalari va sun‘iy intellekt asosidagi moliyaviy xizmatlar moliya sektorining

transformatsiyasiga katta ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada moliyaviy xizmatlar bozorida raqobat kuchayib, xizmatlar sifati va foydalanish imkoniyati oshmoqda.

Fintek rivojlanishining nazariy asoslari bir qator iqtisodiy va texnologik konsepsiyalarga tayanadi. Avvalo, raqamli iqtisodiyot nazariyasi Fintek rivojlanishining muhim asoslaridan biri hisoblanadi. Ushbu nazariyaga ko'ra, iqtisodiy jarayonlar va xizmatlar axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali amalga oshiriladi. Moliya sohasida esa bu jarayon elektron to'lov tizimlari, mobil bank xizmatlari va onlayn moliyaviy platformalar orqali namoyon bo'ladi. Raqamli iqtisodiyot rivojlanishi natijasida moliyaviy xizmatlarning ko'pchiligi masofaviy shaklda amalga oshirilmoqda.

Fintek rivojlanishining yana bir muhim nazariy asosi innovatsion rivojlanish nazariyasidir. Ushbu nazariyaga ko'ra, iqtisodiy o'sish va rivojlanish yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish orqali ta'minlanadi. Fintek kompaniyalari moliya sektoriga yangi texnologiyalarni olib kirish orqali an'anaviy moliyaviy institutlar faoliyatini modernizatsiya qilishga yordam bermoqda. Masalan, blokcheyn texnologiyasi orqali tranzaksiyalar xavfsizligini ta'minlash, sun'iy intellekt yordamida kredit risklarini baholash va katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlari yaratildi.

Fintek rivojlanishida moliyaviy inkluzivlik nazariyasi ham muhim o'rin tutadi. Moliyaviy inkluzivlik aholining barcha qatlamlarini moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyati bilan ta'minlashni anglatadi. Ko'plab rivojlanayotgan mamlakatlarda aholining bir qismi bank xizmatlaridan foydalana olmaydi. Fintek texnologiyalari esa mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali bu muammoni bartaraf etishga yordam bermoqda. Natijada bank hisob raqamiga ega bo'lmagan aholi ham mobil to'lovlar va raqamli hamyonlar orqali moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

So'nggi yillarda Fintek sektori global miqyosda juda tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2020 yilda global Fintek bozorining hajmi taxminan 127 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, 2021 yilda bu ko'rsatkich 210 milliard dollarga yetib, qariyb 65 foizga oshgan. 2022 yilda Fintek bozori 270 milliard dollarga yetgan bo'lib, o'sish sur'ati 28 foizni tashkil qilgan. 2023 yilga kelib esa global Fintek bozori hajmi 340 milliard dollarga yetdi. 2024 yilga kelib bozor hajmi 395 milliard

dollarga yaqinlashdi. Mutaxassislarning prognozlariga ko‘ra, 2025 yilga kelib global Fintek bozori 450–460 milliard AQSh dollariga yetishi mumkin. Bu esa 2020–2025 yillar oralig‘ida o‘rtacha yillik o‘shish sur‘ati taxminan 22–23 foizni tashkil etayotganini ko‘rsatadi.

Fintek sektoriga yo‘naltirilayotgan investitsiyalar ham yildan-yilga ortib bormoqda. Masalan, 2024 yilda global Fintek investitsiyalari hajmi taxminan 95 milliard AQSh dollarini tashkil etgan. 2025 yilda esa ushbu ko‘rsatkich 116 milliard dollarga yetib, taxminan 21 foizga oshishi kuzatilgan. Bu holat investorlar Fintek sektorini kelajakda katta rivojlanish salohiyatiga ega soha sifatida baholayotganini ko‘rsatadi.

Fintek kompaniyalari soni ham sezilarli darajada oshib bormoqda. 2024 yil holatiga ko‘ra, dunyo bo‘yicha 30 mingdan ortiq Fintek startaplari faoliyat yuritmoqda. Bu ko‘rsatkich 2018 yilga nisbatan qariyb uch barobar ko‘pdir. Eng ko‘p Fintek kompaniyalari AQSh, Buyuk Britaniya, Hindiston, Singapur va Yevropa mamlakatlarida joylashgan.

1-jadval

Global Fintek bozori rivojlanishining asosiy ko‘rsatkichlari (2020–2025)

Yil	Fintek bozori hajmi (mlrd \$)	Yillik o'sish (%)	Fintek daromadlari (mlrd \$)	Fintek startaplari soni
2020	127		150	20000
2021	210	65	180	23000
2022	270	28	230	26000
2023	340	25	300	29000
2024	395	16	378	31800
2025	460	18	420	33000

Manba: Statista.com, KPMG Pulse of Fintech Report, FortuneBusinessInsights.com ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

Ushbu jadvalda 2020–2025 yillar davomida global Fintek bozorining rivojlanish dinamikasi aks ettirilgan. Jadvalda Fintek bozori hajmi, yillik o‘shish sur‘atlari, sektor daromadlari hamda Fintek startaplari sonining o‘shish ko‘rsatkichlari keltirilgan.

Ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, mazkur davrda Fintek sektori barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etib, global moliya tizimining eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biriga aylangan. Ayniqsa, raqamli to'lov tizimlari, mobil bank xizmatlari va blokcheyn texnologiyalarining joriy etilishi ushbu o'sishning asosiy omillari hisoblanadi.

Jadval ma'lumotlariga ko'ra, Fintek bozori hajmi 2020 yildagi 127 milliard AQSh dollaridan 2025 yilga kelib 460 milliard dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Shu bilan birga, Fintek startaplari soni ham sezilarli darajada oshib, moliyaviy xizmatlar bozorida innovatsion raqobat muhitini shakllantirmoqda. Ushbu jarayon moliya tizimining raqamli transformatsiyasini jadallashtirib, moliyaviy xizmatlarning samaradorligi va ommaviyligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Fintek loyihalari moliya tizimiga bir qator ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Avvalo, to'lov tizimlari rivojlanib, mobil va elektron to'lovlar keng tarqalmoqda. Bugungi kunda dunyo bo'yicha 3 milliarddan ortiq odam raqamli to'lov xizmatlaridan foydalanmoqda. Ikkinchidan, bank xizmatlari transformatsiya qilinib, mobil bank xizmatlari, neobanklar va onlayn kreditlash platformalari rivojlanmoqda. Uchinchidan, kichik biznes va startaplar uchun moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati kengaymoqda. Masalan, kraudfanding va P2P kreditlash platformalari orqali tadbirkorlar investorlarni bevosita jalb qilish imkoniyatiga ega bo'lmoqda.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, fintech texnologiyalarining rivojlanishi moliya tizimida sezilarli o'zgarishlarni yuzaga keltirayotganligi aniqlandi. Raqamli to'lov tizimlari, mobil bank xizmatlari, onlayn kreditlash platformalari va elektron moliyaviy xizmatlarning keng joriy etilishi moliyaviy xizmatlar ko'rsatish jarayonini sezilarli darajada tezlashtirdi. Natijada moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirish jarayonlari soddalashib, xizmatlar samaradorligi oshdi. Shu bilan birga, fintech xizmatlari moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirib, moliyaviy inklyuziya darajasining oshishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, fintech loyihalarining moliya tizimiga ta'siri nazariy va amaliy jihatdan tizimli ravishda o'rganildi hamda ularning moliyaviy

xizmatlar samaradorligiga ta'siri ilmiy asosda baholandi. Tadqiqot jarayonida fintech texnologiyalarining moliya tizimidagi iqtisodiy ahamiyati aniqlanib, ularning moliyaviy xizmatlar bozorida rivojlanish tendensiyalari tahlil qilindi. Shuningdek, fintech texnologiyalarining moliyaviy xizmatlar sifatini oshirishdagi roli hamda moliya tizimining raqobatbardoshligini kuchaytirishdagi ahamiyati ilmiy asosda yoritildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduhamidov, J., & Xo'jamurodov, I. (2023). Fintech tushunchasi va uning institutsional rivojlanish omillari. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 24(4), 55–63.
2. Abdullayev, S. (2025). Ochiq iqtisodiyotda raqamli moliyalashtirish instrumentlarining iqtisodiy barqarorlikka ta'siri. *Moliya va bank ishi*, 3(2), 33–41.
3. Artemenko, D. A., & Zenchenko, S. V. (2021). Tsifrovye tekhnologii v finansovoy sfere: evolyutsiya i osnovnye trendy razvitiya v Rossii i za rubezhom. *Finance: Theory and Practice*, 25(3), 90–101.
4. Karimov, J. (2023). Fintekni tartibga solish va moliyaviy barqarorlik masalalari. *Iqtisodiy xavfsizlik va moliya*, 4(2), 19–28.
5. Lessambo, F. I. (2023). *FinTech regulation and supervision challenges*. Springer.